

Теоретичні засади використання системного підходу до процесу формування соціальної активності молоді в інститутах громадянського суспільства

Ступак Оксана Юрієвна¹

Державний вищий навчальний заклад

«Донбаський державний педагогічний університет», Слов'янськ, Україна

E-mail: stupak.oksana.ua@gmail.com

ORCID ID <https://orcid.org/0000-0001-6732-4569>

Researcher ID C-4334-2019

Багатоаспектність поняття «система» зумовлена чинниками широкого кола застосування у філософських, педагогічних, соціальних дослідженнях. Огляд наукової та енциклопедичної літератури з питань системних досліджень підтвердив різнобічність підходів до визначення дефініцій «система». Метою статті є теоретичний аналіз наукових підходів поняття «система», характеристика видів систем у контексті педагогічної розвідки. Визначені основні підходи до цієї категорії в науковій теорії та практиці, що дають змогу розглядати систему як упорядковану класифікацію взаємопов'язаних елементів, які у взаємодії з оточенням є цілісною системою, становлять сукупність взаємодіючих елементів, зорієнтованих на досягнення певної мети, визначають єдина цілісність та певна множина компонентів, зумовлюють основу апарату системних досліджень та методики системного дослідження. У статті визначено, що характерною ознакою цілеспрямованих систем можна вважати автономність у виборі способів дій на основі розроблених критеріїв, при цьому для досягнення мети як реального результату можуть змінюватися завдання, пристосовуючись до умов та середовища. Під час дослідження підкреслена актуальність запровадження системного підходу до сучасних педагогічних розвідок, зокрема проблеми формування соціальної активності молоді в інститутах громадянського суспільства. При цьому системний підхід передбачає виконання низки завдань: розроблення цілей системи; конструювання об'єктів як системи; побудова моделей системи; визначення властивостей системи; дослідження функціонування системи. У руслі нашого дослідження відзначимо, що дотичними до розбудови системи формування соціальної активності молоді виступають соціальні, педагогічні, соціально-педагогічні та інноваційні системи, що обґрунтовують низку принципів, ознак та характеристик, використання яких вбачається доречним під час формування соціальної активності. Аналіз науково-педагогічної літератури дозволив виділити основні характеристики названих систем. За результатами теоретичного аналізу було визначено поняття та етапність розробки системи формування соціальної активності молоді в інститутах громадянського суспільства.

Ключові слова: система, системний підхід, педагогічна система, інноваційна система, соціально-педагогічна система, молодь.

Вступ. Теоретичний аналіз формування соціальної активності молоді в інститутах громадянського суспільства та структурний аналіз соціальної активності, є, на нашу думку, необхідним і достатнім підґрунтям для побудови системи формування соціальної активності молоді в інститутах громадянського суспільства. Розглядаючи цей процес як систему, ми спираємося на методологічні засади системного підходу як провідного напрямку наукового пізнання. Важливим убачаємо розглядати концептуальні основи формування соціальної активності, що зумовлюють розробку ефективної системи формування соціальної активності молоді в інститутах громадянського суспільства. Представимо теоретичний огляд використання системи та системного підходу в наукових педагогічних дослідженнях.

Мета та завдання дослідження: теоретичний аналіз наукових підходів поняття «система», характеристика видів систем у контексті педагогічної розвідки.

Матеріали та методи дослідження. Методами дослідження виступили теоретичний аналіз, синтез та узагальнення теоретико-методологічних підходів до характеристики поняття «система», «системний підхід».

---

¹ кандидат педагогічних наук, доцент кафедри менеджменту Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет»

Результати дослідження. Системний підхід на сьогодні стає важливим методологічним напрямком сучасної науки, що базуючись на філософських законах діалектики виступає сукупністю взаємопов'язаних принципів та компонентів, об'єднаних спільною метою, зовнішнім середовищем та ресурсами. Починаючи з XIX ст., в науці починають з'являтися ідеї системності людського суспільства та світу, прямуючи до самостійного наукового напрямку теорії систем, що почала формуватися з середини XX ст. Вчення К. Маркса та теорія Ч. Дарвіна дали поштовх до розвитку теорії системності, що продовжили досліджувати А. Богданов, Л. Виготський, В. Вернадський, Н. Федорова та інші науковці. Праці С. Ахрангельського, В. Безпалько, Ф. Корольова, Л. Новікова засвідчують спроби обґрунтування загальнонаукових положень про системний підхід у період 60-х років XX століття, тоді як період «системного розвитку» за свідченням науковців приходить у 70-ті роки XX століття. Ця тенденція підтверджується збільшення кількості публікацій щодо системних досліджень педагогічних явищ і процесів, а також виокремлення системи як концептуального складника різних наук (Б. Бітінас, З. Вульф, В. Загвязинський, Т. Їльїна, Т. Ільєсова, Е. Юдін та інші). Важливим для нашого дослідження стає факт зосередження уваги науковців на синтезу методів системного дослідження та побудови структурних моделей педагогічних досліджень (В. Безпалько, М. Поташик, В. Докучаєва, І. Фролова, С. Харченко тощо).

Багатоаспектність поняття «система» зумовлена чинниками широкого кола застосування у філософських, педагогічних, соціальних дослідженнях. Огляд наукової літератури з питань системних досліджень підтверджує різнобічність підходів до визначення поняття «система». Об'єднуючою рисою таких підходів можна визначити як сукупність об'єктів, що поєднані спільними рисами та логікою. Насамперед звернімося до енциклопедичної літератури, що тлумачить зміст дефініції «система»:

– «план, порядок розташування частин цілого, визначене влаштування, хід чого-небудь у послідовному, зв'язному порядку» (Толковий словарь Даля,);

– «внутрішньо впорядкована структура елементів, яка становить цілісність, сукупність організаційних засад, норм та правил, обов'язкових для певної галузі» (Он-лайн-словники «Словopedia»);

– «порядок, зумовлений правильним, плановим розташуванням і взаємним зв'язком частин чого-небудь» (Великий тлумачний словник сучасної української мови, 2005: 1328);

– сукупність принципів, покладених в основу певного вчення (Словник іншомовних слів, 1974: 707);

Учення про загальну теорію систем, на думку Л. Петришина (Петришин, 2016: 94), є науковою концепцією, базовою категорією якої є поняття «система». На підставі цього автор виокремлює основні підходи до даної категорії в науковій теорії та практиці:

– перший підхід дає змогу розглядати систему як упорядковану класифікацію взаємопов'язаних елементів, які у взаємодії з оточенням є цілісною системою;

– другий підхід становить сукупність взаємодіючих елементів, зорієнтованих на досягнення певної мети (І. Блауберг, В. Садовський, Е. Юдін);

– третій підхід – це єдина цілісність та певна множина компонентів (В. Афанасьєв, А. Авер'янов);

– четвертий підхід становить основу апарату системних досліджень та методики системного дослідження (О. Безпалько, В. Докучаєва, І. Зверева).

Загалом система (від давньогрецького «організм», «союз», «ціле», «сполучення, складене з частин», виникло в стародавній Греції близько II тис. років назад) – це об'єднання якоїсь розмаїтості в єдине ціле, елементи якого займають відповідні їм місця (Устемиров, 2005: 415). Продовжуючи міркування Л. Петришин стверджує, що категорія «система» застосовується в різних варіативних аспектах, зокрема як спосіб мислення, як явище суспільства, як метод, як практична діяльність, як класифікація, як теорія, як сукупність певних норм і правил, як сукупність об'єктів. Автор в своїх дослідженнях розглядає систему як множину взаємопов'язаних, взаємодоповнюючих, системно-взаємодіючих елементів, що відокремлені від середовища і водночас взаємодіють із ним як єдине ціле (Петришин, 2016: 95).

О. Караман визначає систему як множину взаємопов'язаних і взаємодіючих компонентів, яка відокремлена від середовища і водночас взаємодіє з ним, як єдине ціле (Караман, 2013: 226-246).

Водночас В. Докучаєва підкреслює, що ключовим принципом класифікації систем виступає контекстне наповнення дефініції «система». Оскільки основним завданням класифікації систем є надання досліднику дієвого інструменту для виділення системи та співвіднесення її з іншими об'єктами, то систему можна характеризувати як певну сукупність ознак, специфічних властивостей, яку дослідники розглядають як основну вимогу до класифікації систем (Докучаєва, 201: 56).

Підсумовуючи сказане вище, підкреслимо, що характерною ознакою цілеспрямованих систем можна вважати автономність у виборі способів дій на основі розроблених критеріїв, при цьому для досягнення мети як реального результату можуть змінюватися завдання, пристосовуючись до умов та середовища.

У багатоаспектному розгляді змісту категорії «система» І. Грязнов виокремлює низку особливостей цього поняття:

- цілісність, що зумовлена дефініцією «зв'язок», який сприяє єдності частин системи, при цьому зміна однієї частини зумовлює зміну іншої, що спричиняє загальні порушення системи;
- структурність, що характеризується сукупністю частин і компонентів системи, що знаходяться у взаємозв'язку одна від одної, відображаючи будову системи та становлення внутрішніх зв'язків між компонентами;
- єдність, що зумовлена тісним зв'язком та взаємозалежністю між компонентами системи, що складають єдине ціле, визначаючи системні властивості та підпорядкованість єдиній меті та завданням;
- цілеспрямованість, що зумовлена ієрархічністю системи та зв'язком компонентів і рівнів системи між собою, тобто логічним поєднанням частин системи та чіткою їх підпорядкованістю єдиній меті;
- функціональність, що характеризується управлінням, якому характерні різні форми, методи та механізми, що сприяють активному функціонуванню та успішному розвитку, при цьому дієздатність та результативність системи представлені її тісним взаємозв'язком із середовищем (Грязнов, 2004: 257–262).

У руслі нашого дослідження варто відзначити, що дотичними до розбудови системи формування соціальної активності молоді виступають соціальні, педагогічні, соціально-педагогічні та інноваційні системи, що обґрунтовують низку принципів, ознак та характеристик, використання яких вбачається доречним під час формування соціальної активності. Теоретичний аналіз науково-педагогічної літератури дозволив виділити основні дефініції названих систем.

Можливості виокремлення *соціальних систем* серед інших для подальшого виділення в них педагогічних, традиційних та інноваційних систем, доцільно розглядати на прикладі класифікаційної схеми, що була представлена М. Сетровим (Сетров, 1972). У цій класифікації систем поєднані просторово-ієрархічні та генетичні механізми побудови класифікацій. На засадах структурного принципу («принципу лінійного ієрархічного ряду структурних рівнів») виокремлено три основні класи систем, зокрема фізичні, біологічні, соціальні, що в подальшому в межах цієї класифікації деталізуються в способи співвіднесення з важливими аспектами організації систем – динамічним, регуляційним та інформаційним.

Підкреслюючи в цілому важливість ідеї такої класифікації, водночас В. Докучаєва вважає, що для дослідження соціальних систем вона не є достатньою. Відповідно до наведеної класифікаційною схемою, соціальні системи можна поділити на природні, які виникли ненавмисно, та штучні, що створені завдяки фізичній чи розумовій праці людини. У результаті виокремлення в штучних системах логічних (концептуальних) і механічних (фізичних) функцій, наступна деталізація стає неможливою, оскільки за динамічними, регуляційними та інформаційними властивостями класифікується лише особливий вид штучних систем – механічні, тоді як остаточне виділення інноваційних педагогічних систем, на думку авторки, потребує подальшої детальної класифікації соціальних (штучних систем) якраз іншого класу, тобто концептуальних (логічних) (Докучаєва, 2016: 57).

Одним із видів соціальних систем науковці виокремлюють педагогічну систему, вбачаючи серед основних її задач передання та отримання знань, що виступає однією з меж самореалізації особистості. Аналізуючи генезис рис педагогічної системи, П. Третьяков виділяє такі її характеристики:

- педагогічна система – це відкрита система, бо між нею та довкіллям відбуваються інформаційні процеси;
- педагогічна система є динамічною, оскільки реалізується в умовах сталої мінливості факторів зовнішнього середовища, а також змін внутрішніх станів системи, що викликані цими чинниками; її динамічність та варіативність сприяють підтримці ефективності на належному рівні;
- педагогічна система виконує низку функцій, що відображають функціональність та ефективність: освітню, виховну, розвивальну, управлінську, методичну (технологічну), дослідницьку (Третьяков, 2003).

Важливо розглянути, досліджуючи процес формування соціальної активності молоді в інститутах громадянського суспільства такі системи, як *соціально-педагогічні*. У цьому контексті актуально вбачається думка С. Омельченко, що соціально-педагогічна система взаємодії різних

соціальних інститутів розглядається як складноорганізована, самостійна, багатофункціональна система, взаємозалежність складників, якої здійснює вплив на становлення особистості, забезпечують збільшення рівня та якості здоров'я молодого покоління. Дієздатність названої відкритої системи передбачає комплексний процес соціалізації, що має інтеграційний напрям як за змістом, так і за формами. Водночас, вихідними чинниками актуалізації та розробки соціально-педагогічної системи взаємодії соціальних інститутів суспільства вбачаються такі нормативно-правові та організаційно-управлінські документи, як: Конституція України; Закони України «Про загальну середню освіту», «Про освіту», «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю»; Концепція загальної середньої освіти (12-річна школа); Національна доктрина розвитку освіти тощо (Омельченко, 2016: 220).

Із іншої наукової позиції, відкрита соціально-педагогічна система визначається як спосіб відтворення національної культури, соціокультурної якості та стандартів життя, системи постулатів педагогічних взаємовідносин, що відображає діяльнісний бік громадського буття дорослих і дітей (Детское движение, 2005: 195–196).

Водночас громадські об'єднання як соціальний інститут здійснюють такі соціальні функції, як, наприклад, створення умов для задоволення інтересів і потреб молоді; регулювання дії членів громадських об'єднань у межах соціальних відносин; забезпечення інтеграції прагнень, дій та інтересів осіб, які задіяні в громадських об'єднаннях. Як інститут громадянського суспільства, громадські об'єднання, з одного боку, мають відповідальність за забезпечення інтересів суспільства під час виховання молодого покоління, що реалізується за допомогою формування в особистості здатності до соціальної комунікації на засадах накопичення перспективних знань та соціального досвіду. Із іншого боку – вони вбачаються як утворення «надколективного порядку», що обмежено лише персональним і керівним складом, а представляє та персоналізує соціальний інститут, від імені якого вони діють (Коляда, 2011).

Ще один вид систем науковці виділяють *інноваційно-педагогічні*. Розробці методологічних основ, структури, закономірностей функціонування та розвитку інноваційних педагогічних систем присвячені праці таких науковців, як: М. Азимов, Л. Даниленко, О. Дубасенюк, В. Докучаєва, І. Єрмаков, В. Загвизинський, О. Коберник, В. Кремень, В. Курило, В. Лазарев, О. Лоренсов, В. Паламарчук, Л. Подимова, І. Підласий, В. Пінчук, М. Поташник, Г. Сизоненко, О. Саранов, В. Сластьонін, І. Фрумін, О. Хомерики, Н. Юсуфбекова та ін.

Науковий пошук В. Докучаєвої для виявлення сутності, структури та змісту поняття інноваційно-педагогічних систем уможливив визначення проектування інноваційних педагогічних систем як виду інтелектуально-творчої (науково-дослідницької) діяльності суб'єкта відносно вивчення резервів освітнього (педагогічного) середовища з наступним його перетворенням, результатом якої є інноваційна педагогічна система. Одним з ключових завдань методології дослідження та проектування інноваційних педагогічних систем дослідниця розглядає вироблення принципів, на яких базується ця діяльність. Так, встановлено, що складність вивчення процесу проектування інноваційних педагогічних систем зумовлена наявністю рекурсивного зв'язку між двома діяльностями – науково-дослідною (власне проектування) та творчою професійно-педагогічною (діяльність, для якої інноваційність є класоутворюючою ознакою), при цьому кожні з них мають системний характер. Завдання цих діяльностей вбачаються ієрархічно співвіднесеними, зокрема: створена інноваційно-педагогічна система, як результат проектувальної діяльності, є тактичною, проміжною щодо стратегічної мети – прогресивних змін в освітньому середовищі. Отже, якщо інноваційно-педагогічна система розглядається як засіб досягнення стратегічної мети, то процес проектування виступає технологією отримання цього стратегічного засобу (Докучаєва, 2016: 20-21).

Авторка наголошує, що інноваційно-педагогічна система розглядається як інтегративне утворення класу «соціальні системи», маючи властивості систем відкритого типу, а отже, з'єднує системні (у внутрішніх зв'язках) і синергетичні (у зовнішніх зв'язках) характеристики, серед яких ключовими вбачаються: цілісність; організованість (модальність), цілеспрямованість; динамічність; керованість; самоорганізованість; гнучкість (адаптація до перешкод); рухомість (мобільність); стійкість (принциповість); широта (збагачене освітнє, соціокультурне середовище); інтенсивність; координованість; соціальна активність; альтернативність (здатність до зміни траєкторії розвитку) тощо (Докучаєва, 2016: 63-64).

Із іншою позицією виступає О. Шафран, визначаючи інноваційну систему як соціально зумовлену цілісність та взаємодію сукупності компонентів, що з'являються під час оновлення традиційної педагогічної системи з упровадженням різноманітних нововведень, та визначають її

основні властивості (креативність, цілісність, постійність і стійкість, гнучкість, динамічність і рухливість) (Шафран, 2007: 38).

При цьому І. Коновальчук визначає інноваційну педагогічна система як якісно новий рівень діяльності та розвитку педагогічної системи з урахуванням зміни її внутрішньої структури, а також процесів як результату впливу зовнішнього оточення. Автор відзначає відкритість такої системи і, водночас, її актуальність у дослідженнях не лише наявних але й прогнозованих змін у зовнішньому соціальному середовищі, що актуалізує потребу впровадження нововведень (Коновальчук, 2011: 93).

Відзначимо, що досліджуючи явища та процеси функціонування систем, часто науковці використовують системний підхід, що дає можливість розглядати кожен об'єкт як систему. Досліджували педагогічну методологію системного підходу займалися такі вчені, як: В. Бабіч, В. Безпалько, В. Докучаєва, М. Доннік, Т. Ільїна, О. Караман, Ф. Корольов, Н. Кузьміга, А. Кузнєцова, Н. Отрощенко, В. Пономарьова, В. Прошкін, Л. Петришин, С. Роман, Н. Самохіна, А. Саронов, А. Сидоркін, Т. Скрябіна, В. Степаненко, О. Ткачова, С. Харченко та інші. Дослідники розглядають особливості педагогічних явищ і процесів як об'єкти системного дослідження.

Розглядаючи системний підхід як реакцію на тривале використання аналітичних методів дослідження у педагогічних розвідках, О. Власенко зауважує на доцільності його використання під час порівняння між собою певних частин окремого явища або частин і цілого в межах окремої наукової теми дослідження, а також важливості пошуку схожості в явищах різного походження. Водночас особлива увага зосереджується на різноманітності внутрішніх і зовнішніх зв'язків системи, на шлях з'єднання ключових понять в єдину теоретичну світліну, що сприяє виявленню сутності цілісної системи. Автор наголошує, що системний підхід не існує у вигляді уніфікованої методики з визначеною логічною концепцією. Акцентуючи, що названа система утворюється із сукупності логічних механізмів, методичних постулатів і принципів теоретичного дослідження, які виконують евристичну функцію в загальній системі наукового пізнання (Власенко, 2015: 270).

У руслі нашого дослідження, слушною вважається думка науковців І. Білецького та О. Кузя, що сукупність пізнавальних принципів системного підходу не відображає чітких обмежень. Цей факт зумовлений орієнтацією та спрямованням системи відповідно до чітких етапів наукової розвідки, з одного боку, виокремлюючи обмеження традиційних об'єктів дослідження та вбачаючи реалізацію певного типу завдань при новому стилі мислення, а з іншого – сприяючи моделюванню перспективних напрямів побудови нових об'єктів і предметів дослідження з використанням методів планування та розуміння їхніх структурних і типологічних особливостей. Дослідники зауважують, що критичний аналіз стану та актуальних напрямів наукового педагогічного дослідження на основі системного підходу сприяє виявленню повноти предмета пізнання, принципів і методів вирішення наукових та практичних завдань (Білецький, 2005).

При цьому автори визначають, що системний підхід передбачає виконання таких завдань:

- розроблення цілей системи;
- конструювання об'єктів як системи;
- побудова моделей системи;
- визначення властивостей системи;
- дослідження функціонування системи.

У контексті нашого дослідження процесу формування соціальної активності молоді в інститутах громадянського суспільства слушною вбачається думка Б. Кузьменко, який наголошував, що системний підхід базується на таких основних принципах, як (Кузьменко, 2009):

- багатовимірність (розглядає будь-який об'єкт або явище в різних аспектах);
- багаторівневість (визначає ієрархічну структуру системи, підсистем та окремих елементів);
- різнопорядковість (дає можливість визначати ієрархічну будову системи та встановити закономірності різного порядку в системі);
- динамічність (характеристика об'єкта, що вивчається, на всіх етапах його життєвого циклу).

Актуальною є думка О. Караман, відносно тлумачення системного підходу як певного напряму методології досліджень, що розглядає об'єкт як цілісну множину компонентів у сукупності відношень і зв'язків між ними, тобто дослідження окремого об'єкту як цілісної системи (Караман, 2013: 226-246).

Детальний розгляд структури системного підходу здійснила О. Марущак. Зокрема, автор зосереджує увагу, що ключовими ознаками системи виступає її склад та структура. Під структурними елементами, що утворюють систему, розуміється той «матеріал», з якого вона складається, ті якісно

несхожі між собою складники, що утворюють контекстний зміст системи. При цьому елементом виступає первинна частина системи, що після входження до складу системи втрачає власну якісну та функціональну автономію та підпорядковується повністю системним впливам. Водночас, компонентом може виступати й та найменша частина системи, на рівні якої проявляються системні якості. Саме компонент убачається первинним результатом інтеграції та структурною одиницею системи, що містить у собі системні властивості. Важливо, що під час побудови системи можуть бути виділені певні підсистеми як вторинні результати інтеграції окремих компонентів. Підсистеми при цьому виступають відносно самостійними частинами системи як проміжні системи в ієрархічній підпорядкованості явищам більш високого порядку. Автор акцентує, що внутрішня організація системи, яка характеризується засобом взаємодії її компонентів і притаманних їм властивостей, утворюють структуру системи. Отже, структура зумовлює взаємозв'язки, що виникають між компонентами системи, визначаючи місце кожного з них у взаємодії один з одним (Марущак, 2010).

Обговорення результатів. Урахування цінності представленого науково-теоретичного доробку в контексті досліджуваної проблеми сприяло формулюванню алгоритму розробки системи формування соціальної активності молоді в інститутах громадянського суспільства, зокрема:

- визначення мети функціонування системи;
- виділення завдань та принципів формування соціальної активності в інститутах громадянського суспільства;
- визначення структурних компонентів системи з урахуванням їхнього взаємозв'язку;
- конкретизація напрямів та сукупності засобів, форм і методів формування соціальної активності молоді в інститутах громадянського суспільства;
- розроблення моделі системи формування соціальної активності молоді в інститутах громадянського суспільства;
- упровадження теоретично розробленої моделі в практику діяльності інститутах громадянського суспільства та закладів освіти, узагальнення результатів реалізації моделі.

Отже, систему формування соціальної активності молоді в інститутах громадянського суспільства на основі вищезазначеного пропонуємо розглядати як цілісний процес, що включає в собі сукупність взаємопов'язаних та взаємозумовлених компонентів, зокрема, мету, об'єкт та суб'єкт, зміст, напрями, форми і методи роботи з молоддю в інститутах громадянського суспільства.

Висновки. Узагальнюючи представлений теоретичний аналіз поняття «система», «системний підхід», відзначимо, що актуальність системного підходу в дослідженні обґрунтовується можливістю розглядати процес формування соціальної активності як систему з урахуванням цілісності, структурних взаємозв'язків, компонентного складу, а також умов ефективної реалізації. Перспективою подальшого дослідження вважається розробка системи формування соціальної активності молоді в інститутах громадянського суспільства.

Література

- Білецький І. П., Кузь О. М. Філософія науки : навч. посіб. Харків: ХНЕУ, 2005. 128 с.
- Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад, і голов, ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
- Власенко О. М. Практичне застосування системного підходу в моделюванні науково-дослідної роботи студентів. Професійна педагогічна освіта: системні дослідження: монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. с. 268-278.
- Грязнов І. О. Обґрунтування компонентів системи морального виховання майбутніх офіцерів-прикордонників. *Збірник наукових праць*. Кривий Ріг, 2004. Вип. 8. С. 257-262.
- Детское движение: словарь-справочник. Изд. 2-е, перераб. и дополн. / под ред. Трухачевой Т. В., Кипричника А. Г. Москва: Ассоциация исследователей детского движения, 2005. 543 с.
- Докучаєва В. В. Проектування інноваційних педагогічних систем як галузь міждисциплінарного синтезу. *Системний підхід у сучасних педагогічних дослідженнях в Україні* : монографія / за ред. С. Я. Харченка. Старобільськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2016. С. 50-89.
- Караман О. Л. Теорія і методика соціально-педагогічної роботи з неповнолітніми засудженими в пенітенціарних закладах України : дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.05, Луганськ, 2013. 570 с.
- Коновальчук І. І. Сутність та властивості інноваційної педагогічної системи. *Нові технології навчання*. Київ-Вінниця, 2011. Вип. 67. Част. 1. С. 89-93.

Коляда Н. Дитячий рух як соціально-педагогічна система (категорійно-понятійний аналіз) – URL: <https://kraeznavstvo.at.ua/forum/13-45-1>.

Кузьменко Б. В., Чайковська О. А. Моделювання систем: навч. посіб. Київ: КНУКіМ, 2009. 134 с.

Он-лайн-словники «Словopedia» [Електронний ресурс]. – URL: <http://slovopedia.org.ua/29/53409/20574.html>.

Марущак О. Структура системного підходу до професійної підготовки майбутніх учителів технологій. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2015. Вип. 41. С. 394-399.

Омельченко С. О. Науково-методологічне обґрунтування та розробка відкритої системи взаємодії соціальних інститутів суспільства з формування здорового способу життя підлітків. *Системний підхід у сучасних педагогічних дослідженнях в Україні* : монографія / за ред. С. Я. Харченка. Старобільськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2016. С. 218-252.

Петришин Л. І. Системний підхід як методологічна основа наукового дослідження та моделювання. *Системний підхід у сучасних педагогічних дослідженнях в Україні* : монографія / за ред. С. Я. Харченка. Старобільськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2016. С. 89-119.

Сетров М. І. Основы функциональной теории организации: Философ. очерк. Ленинград : Наука, 1972. 164 с.

Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука. К., 1974. 865 с.

Третьяков П. И. Адаптивное управление педагогическими системам. Москва : Академия, 2003. 368 с.

Толковый словарь Даля онлайн [Электронный ресурс] // Толковый словарь живаго великорускаго языка Владимира Даля. – URL: <http://slovardalja.net/word.php?wordid=37673>.

Устемиров К. Профессиональная педагогика : учеб. для учащихся / К. Устемиров, Н. Шаелов, И. Васильев. Алматы : Акнур и К, 2005. 431 с.

Шафран О. І. Система інноваційної підготовки майбутнього вчителя в умовах навчально-науковопедагогічних комплексів: [монографія]. Переяслав-Хмельницький: С. В. Карпук, 2007. 370 с.

Theoretical background for the use of the systematic approach to the process of development of youth's social activity in civil society institutions

Stupak Oksana²

State Higher Educational Institution «Donbas State Pedagogical University», Slov'yansk, Ukraine

The multidimensional nature of the notion «system» is conditioned by a wide range of factors applied in philosophical, pedagogical and social studies. The review of scientific and encyclopaedic literature on systemic research confirmed the versatility of approaches to the definition of “system”. The purpose of the article is theoretical analysis of scientific approaches to the concept «system», characterization of system types in the context of pedagogical research. The determined approaches to this category in the scientific theory and practice allow considering the system as an orderly classification of interrelated elements which, interacting with the environment, form a holistic system, constitute a set of interacting elements oriented towards the achievement of a specific goal. It has been defined that a set of components oriented towards the goal determines the basis of the research system and systematic research methods. It has been determined in the article that autonomy in choosing ways of action on the basis of the developed criteria is the characteristic feature of purposeful systems. During the research, the importance of introducing the systematic approach to modern pedagogical science was emphasized, in particular the problem of forming social activity of youth in the institutions of civil society. The systematic approach involves performing a number of tasks: developing system goals; constructing objects as a system; building models of the system; determining system properties; studying the functioning of the system. In the context of our study, it is worth noting that the social, pedagogical, social-pedagogical and innovative systems that justify a number of principles, features and characteristics that are considered relevant during the formation of social activity contribute to the development of the system enabling the development of young people's social activity. The analysis of the scientific-pedagogical literature made it possible to identify the main characteristics of these systems. According to the results of theoretical analysis, the concept and development stage of the

² Ph. D. in Pedagogy, Associate Professor at Department of Management at the State Higher Educational Institution «Donbas State Pedagogical University»

system enabling the formation of young people's social activity in the institutions of civil society were determined.

Keywords: system, systematic approach, pedagogical system, innovative system, social-pedagogical system, youth.

References

Biletskyi, I.P. & Kuz, O.M. (2005). *Filosofii nauky: navch. posib. [Philosophy of Science]*. Kharkiv: KhNEU [in Ukrainian].

Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy. (2005). [A great explanatory dictionary of modern Ukrainian] / Uklad, i holov, red. V.T. Busel. Kyiv; Irpin: VTF «Perun» [in Ukrainian].

Vlasenko, O.M. (2015). Praktychne zastosuvannya systemnoho pidkhodu v modeliuvanni naukovo-doslidnoi roboty studentiv [Practical application of system approach in modeling of research work of students]. *Profesiina pedahohichna osvita: systemni doslidzhennia – Professional pedagogical education: system studies* (pp. 268-278) [in Ukrainian].

Hriaznov, I.O. (2004). Obruntuvannya komponentiv systemy moralnoho vykhovannia maibutnikh ofitseriv-prykordonnykiv [Substantiation of components of the moral education system of future border guards]. *Zbirnyk naukovykh prats – Collection of scientific works*, 8, 257–262 [in Ukrainian].

Trukhachevoi, T.V. & Kyprychnyka, A.H. (Eds.) (2005). *Detskoe dvizhenie: clovar-spravochnik [Children's Movement: Dictionary-Directory]*. Moskva: Assotsyatsiya issledovatelej detskogo dvizheniya [in Russian].

Dokuchaieva, V.V. (2016). Proektuvannya innovatsiinykh pedahohichnykh system yak haluz mizhdystyplinarnoho syntezy [Designing innovative pedagogical systems as a field of interdisciplinary synthesis]. *Systemnyi pidkhid u suchasnykh pedahohichnykh doslidzhenniakh v Ukraini. – System approach in modern pedagogical research in Ukraine*, (pp. 50-89). Starobilsk : Vyd-vo DZ «LNU imeni Tarasa Shevchenka» [in Ukrainian].

Karaman, O.L. (2013). Teoriia i metodyka sotsialno-pedahohichnoi roboty z nepovnolitnymi zasudzhenyymi v penitentsiarnykh zakladakh Ukrainy [Theory and methodology of social and pedagogical work with juvenile prisoners in penitentiary institutions of Ukraine]. *Doctor's thesis*. Luhans [in Ukrainian].

Konovalchuk, I.I. (2011). Sutnist ta vlastyvoli innovatsiinoi pedahohichnoi systemy [The essence and properties of an innovative pedagogical system]. *Novi tekhnologii navchannia – New learning technologies*, 67, 89-93 [in Ukrainian].

Koliada, N. (2013). *Dytiachyi rukh yak sotsialno-pedahohichna sistema (katehoriino-poniatiinyi analiz) [Children's movement as a social-pedagogical system (categorical-conceptual analysis)]*. Retrieved from <https://kraeznavstvo.at.ua/forum/13-45-1> [in Ukrainian].

Kuzmenko, B.V. & Chaikovska, O.A. (2009). *Modeliuvannya system: navch. posib. [Systems modeling]*. Kyiv: KNUKiM [in Ukrainian].

On-lain-slovnyky «Slovopedia» [On-line dictionary «Slovopedia»]. Retrieved from <http://slovopedia.org.ua/29/53409/20574.html> [in Ukrainian].

Marushchak, O. (2015). Struktura systemnoho pidkhodu do profesiinoi pidhotovky maibutnikh uchyteliv tekhnologii [The structure of the systematic approach to the professional training of future technology teachers]. *Suchasni informatsiini tekhnologii ta innovatsiini metodyky navchannia u pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, teoriia, dosvid, problemy – Modern information technologies and innovative teaching methods in the training of specialists: methodology, theory, experience, problems*. 41, 394-399 [in Ukrainian].

Omelchenko, S.O. (2016). Naukovo-metodolohichne obruntuvannya ta rozrobka vidkrytoi systemy vzaiemodii sotsialnykh instytutiv suspilstva z formuvannya zdorovoho sposobu zhyttia pidlitkiv [Scientific and methodological substantiation and development of an open system of interaction of social institutions of society for the formation of healthy lifestyle of adolescents]. *Systemnyi pidkhid u suchasnykh pedahohichnykh doslidzhenniakh v Ukraini. – System approach in modern pedagogical research in Ukraine*, (pp. 218-252). Starobilsk : Vyd-vo DZ «LNU imeni Tarasa Shevchenka» [in Ukrainian].

Petryshyn, L.I. (2016). Systemnyi pidkhid yak metodolohichna osnova naukovoho doslidzhennia ta modeliuvannya [Systematic approach as a methodological basis for scientific research and modeling]. *Systemnyi pidkhid u suchasnykh pedahohichnykh doslidzhenniakh v Ukraini. – System approach in modern pedagogical research in Ukraine*, (pp. 89-119). Starobilsk : Vyd-vo DZ «LNU imeni Tarasa Shevchenka» [in Ukrainian].

Setrov, M.Y. (1972). *Osnovy funktsionalnoj teorii organizacii: Fylosof. ocherk [Fundamentals of Functional Organization Theory: Philosopher. sketch]*. Leningrad : Nauka [in Russian].

Melnychuk, O.S. (Eds). (1974). *Slovnyk inshomovnykh sliv [Dictionary of foreign words]*. K. [in Ukrainian].

Tretyakov, P.I. (2003). *Adaptivnoe upravlenie pedagogicheskimi sistemam [Adaptive management of pedagogical systems]*. Moskva : Akademiya [in Russian].

Tolkovyy slovar Dalya onlajn [Dahl's Explanatory Dictionary]. Retrieved from <http://slovardalja.net/word.php?wordid=37673> [in Russian].

Ustemirov, K. (2005). *Professionalnaya pedagogika [Professional pedagogy]*. Almaty : Aknur i K. 431 [in Russian].

Shafran, O.I. (2007). *Systema innovatsiinoi pidhotovky maibutnoho vchytelia v umovakh navchalno-naukovopedahohichnykh kompleksiv: [System of innovative preparation of the future teacher in the conditions of educational and scientific-pedagogical complexes]*. Pereiaslav-Khmelnitskyi: S.V. Karpuk [in Ukrainian].

Accepted: November 11, 2019

